

Stav lesů ve světě: dobré i špatné zprávy

Les žije lépe bez člověka, ale lidstvo žije hůř bez lesa.
Theodor Künkele: *Wie wächst der Wald?* (1914)

V současnosti bychom asi jen těžko našli významnější mezinárodní organizaci zaměřenou na nejrůznější otázky péče o životní prostředí, která by se nepokoušela s různým úspěchem provádět často nákladná hodnocení biosféry nebo některých jejích složek. Žádný div, že by zprávy popisující stav globálního ekosystému již zaplnily slušně velkou knihovnu. S trochou nadsázky se zdá, že svět je v tuto chvíli „přehodnocen“.

Mezi publikace, které si ale v tomto ohledu pozornost bezesporu zaslouží, patří hodnocení světových lesních zdrojů, které od r. 1948 uveřejňuje pravidelně v desetiletých, resp. pětiletých intervalech Organizace Spojených národů pro výživu a zemědělství (FAO). V r. 2020 vyšlo již 12. vydání, kterému předcházely rozsáhlý rozbor stavu, změna a vývojových trendů globální lesní biologické rozmanitosti sestavený ve spolupráci s Programem OSN pro životní prostředí (UNEP), konkrétně jeho Světovým monitorovacím střediskem ochrany přírody (WCMC) se sídlem v Cambridge. Protože jsme se základním sdělením obou předchozích hodnocení již čtenáře seznámili (Živa 2011, 4: LXII–LXIV a 2016, 3: LX–LXI), můžeme na ně v dalších řádcích plynule navázat.

Ještě než se podrobněji podíváme, jak na tom lesy ve světě jsou, připomeňme, jak je FAO vlastně vymezuje. Zmiňovaná odborná agentura OSN chápe les jako plochu souše větší než 0,5 ha se stromy vyššími než 5 m nebo schopnými této výšky dosáhnout a se zápojem korun přinejmenším 10 %, která není prvotně využívána pro zemědělské či jiné nelesnické účely. Zápoj představuje podíl zemského povrchu zastíněný korunami stromů v plném olistění. V pojetí FAO hraje tedy ve vymezení, co je a co naopak není les, rozhodující roli dlouhodobé využití území, nikoli pouze

1 Amazonský prales zabírá stále ještě plochu odpovídající polovině Evropy a zasahuje celkem do 9 států. Kromě přeměny na zemědělskou půdu ho neohrožují ani tak požáry jako pokračující pokles srážek. Podle nedávno uveřejněných modelů by se mohlo 40 % jeho plochy přeměnit do konce století na savanu.

2 Mezi země s největším podílem lesů v chráněných územích na světě se řadí i Spojené státy americké. Porost v Gallatinově národním lese ve státě Montana, chráněný nepřetržitě od r. 1899

současný stav vegetace, tedy stromového pokryvu zemského povrchu.

Úbytek lesů zpomaluje, ale...

Podle výsledků dálkového průzkumu Země doplněných o údaje poskytnuté vládami jednotlivých států zabírají dnes lesy na naší planetě 40,6 milionů km²; tato plocha odpovídající rozloze Afriky a Evropy dohromady představuje 31 % zemské souše. Na každého obyvatele planety tak připadá 0,52 ha lesa. I v tomto případě se ale projevují omezení, která aritmetický průměr má, jestliže není doprovázen dalšími statistickými veličinami. Zatímco lesnatost v téměř třetině zemí nedosahuje ani desetin jejich rozlohy, 54 % celkové plochy světových lesů se nachází ve „Velké pětce“, tvořené Ruskou federací, Brazílií, Kanadou, USA a Čínou.

Obrázky mužů s přilbami na hlavách a motorovými pilami v rukou, velkých nákladních automobilů plně naložených kmeny pokácených stromů nebo hořící tropické džungle doprovázejí snad každý článek nebo televizní pořad o globálních problémech souvisejících se životním prostředím. Od r. 1990 jsme přišli o plných 1,78 milionu km² lesa – do této plochy by se Česká republika vešla 23x. V předchá-

zejícím zamyšlení nad dokumentem FAO jsme považovali za dobrou zprávu, že se čistý úbytek lesů ve světě celkově zpomalil. Nejnovější data uvedený trend potvrzují. V letech 1990–2000 jsme každoročně ztráceli 78 tisíc km² lesa, o dekádu později toto číslo kleslo na 52 tisíc km², kdežto v desetiletí 2010–20 šlo o 47 tisíc km². Zásahu na zmiňované skutečnosti má nejen omezení odlesňování v některých zemích, ale i rozsáhlá výsadba lesů a jejich přirozené rozšiřování. I přes nepochybné omezení rychlosti a rozsahu zůstává mizeň lesů na zeměkouli nezanedbatelná – jeho roční hodnota se v současnosti totiž téměř rovná rozloze Slovenska.

Na rozdíl od všeobecně vžitě představy se rozloha lesů nezmenšuje nejvíce v Jižní Americe. V Africe vzrůstá čistý úbytek zmiňovaných ekosystémů nepřetržitě již od r. 1990 a jen v letech 2010–20 jich zmizelo na černém kontinentě rok co rok 39 tisíc km². Naproti tomu v Jižní Americe se plocha lesů snížila za stejné období každoročně o 26 tisíc km², o polovinu méně než v předchozím desetiletí. Nejvíce lesů naopak přibývá v Asii, kde velkoplošné ničení tropických deštných lesů v Indonésii a Malajsií kvůli zakládání plantáží palmy olejné (*Elaeis guineensis*) plošně, nikoli kvalitou, nejenže vyrovnává, ale i převyšuje státem podporované zalesňování v Číně. Na druhou stranu přírůstek lesů v Evropě klesá. V letech 2000–10 jich ročně přibýlo 12 tisíc km², v následující dekádě to bylo již „pouze“ 3 000 km². Abychom měli náš přehled úplný, dodejme, že jak v Severní a Střední Americe, tak v Oceánii včetně Austrálie se lesnatost od začátku 90. let 20. století významněji nemění.

Až dosud jsme se zabývali čistou změnou lesní plochy, tedy rozdílem mezi rozlohou odlesněného území a velikostí přirozeného šíření lesa a zalesňování, ať už ve výsecích krajiny, kde les dříve rostl, nebo naopak kde se předtím nevyskytoval. Jak jsme již uvedli, rozloha odlesněného prostoru se v globálním měřítku také postupně snižuje. Ještě před 30 lety se uvádělo, že každoročně vykácíme, vypálíme nebo zaplavíme vodou 160 tisíc km² lesů, zatímco v dalším desetiletí jsme ročně ztráceli

o 10 tisíc km² méně. Zpomalení odlesňování se projevilo i v období let 2010–15 (120 tisíc km² za rok) a pokračovalo i v letech 2015–20, kdy za 12 kalendářních měsíců zničené lesy zabíraly 100 tisíc km².

Pokud však uvedené hodnoty sečteme, dospějeme k závěru, že jsme od r. 1990 přišli o 4,2 milionů km²; pro srovnání, stejnou plochu zabírají dohromady všechny členské státy Evropské unie. Také novější údaje potvrzují, že hlavní hnací silou odlesňování není těžba dřeva, ale získávání nových pozemků pro zemědělskou výrobu, především chov hovězího dobytka a pěstování sóji a již zmiňované palmy olejné, pro výstavbu lidských sídel a, zejména v Africe, také pro těžbu nerostných surovin. Autoři zprávy zdůrazňují, že podle nejnovějších údajů třetinu až polovinu případů propuknutí zoonóz – nemocí pocházejících ze živočichů a přenášených jimi na člověka, ve světě způsobují změny ve využívání území a činnosti s nimi související. Především velkoplošné ničení lesních ekosystémů může vyvolávat častější kontakt lidí s volně žijícími živočichy, a tím zvyšovat pravděpodobnost přenosu původce nález, včetně současného SARS-CoV-2.

Třetina lesů je stále původní

FAO považuje za původní les přirozeně se obnovující porost složený z původních druhů, v němž nejsou jasně viditelné známky lidské činnosti a ekologické procesy ještě nebyly významně narušeny. V současnosti představují původní lesy co do rozlohy

3 Více než polovina vytěžené dřevní hmoty slouží ve světě na otop. V Africe dřevo poskytuje 27 % primární energie. Na snímku materiál na výrobu dřevěného uhlí na západě Zambie

4 Na trvalých plochách ve známé běloruské Berezinské národní biosférické rezervaci probíhá dlouhodobé monitorování stavu tamějších původních a dlouhověkých většinou jehličnatých lesních ekosystémů.

5 Vůbec nejmenší podíl lesů ze všech kontinentů, konkrétně 6 %, je chráněn v Evropě včetně Ruské federace. Bez Ruska je na našem kontinentě chráněna pětina lesů. Lesní národní park Troodos na Kypru se stal součástí soustavy chráněných území Evropské unie Natura 2000.

6 Česká republika usiluje o zápis národní přírodní rezervace Jizerskohorské bučiny uchovávací mimořádně hodnotný dlouhověký les na seznam světového dědictví UNESCO. Snímky J. Plesníka

34 % všech lesů na Zemi. A to se přitom od r. 1990 jejich plocha zmenšila o 810 tisíc km²; také v případě primárních lesních porostů ale jejich roční úbytek v období 2010–20 ve srovnání s předchozím desetiletím poklesl, a to rovnou o polovinu. Vzhledem k nerovnoměrnému rozmístění lesů na zeměkouli připadá 61 % rozlohy pralesů na Brazílii, Kanadu a Ruskou federaci – větší zásahy v uvedeném triu zemí se proto mohou významněji projevit i v glo-

bálních datech. Neměli bychom zapomenout, že díky lesním komplexům, jako je sibiřská a kanadská tajga a amazonský deštný les, tvoří stále více než 80 % globální rozlohy lesa části větší než 10 tisíc km² a fragmentace (rozpad souvislého lesa na menší, vzájemně oddělené plochy) sužuje nejméně tropické lesy a právě severský jehličnatý les.

Lesy jako pokladnice globální druhové bohatosti

Nechceme unavovat čísla, ale zdůrazníme, že lesy poskytují životní prostor pro 68 % všech známých druhů savců, v případě ptáčích druhů jde o 75 %, u obojživelníků dokonce o plných 80 %. Navíc přibližně 60 % druhů kvetoucích rostlin osídluje tropické lesní ekosystémy a vědci až dosud popsali na naší planetě na 60 tisíc druhů stromů. Podle Evropského červeného seznamu ohrožených stromů vydaného v r. 2019 čelí nebezpečí vymizení (extinkce) 58 % druhů stromů endemických pro náš kontinent; pomyslný Damoklův meč visí zejména nad většinou druhů jeřábu (*Sorbus* spp.).

Analýza FAO opět potvrdila, že největší negativní dopad lidské činnosti na lesní biotu (živou složku ekosystémů) se projevuje na Madagaskaru, v určitých oblastech východní Brazílie, ve Střední Americe, v jihovýchodní Asii, západní Africe, v Austrálii a severní části Nového Zélandu.

Podrobné údaje najdete na www.fao.org/forest-resources-assessment.